

Стрельцова Кіра Юріївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
доцент кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент **Семенов В. В.**

ДНК ПІСЛЯ СМЕРТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФРАГМЕНТОВАНИХ ТІЛ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України актуалізувала одну з найскладніших проблем сучасної судової медицини, криміналістики та міжнародного гуманітарного права – ідентифікацію загиблих осіб унаслідок воєнних злочинів. Масові поховання, застосування вибухової зброї, ракетні удари, пожежі, катування, тривале перебування тіл у несприятливих умовах, а також навмисне приховування слідів злочинів значно ускладнюють процес встановлення особи загиблого. У таких умовах ДНК-аналіз стає не лише інструментом криміналістики, а й важливим гуманітарним механізмом відновлення справедливості, реалізації права родичів на правду та забезпечення гідного поховання загиблих.

Проблема ідентифікації тіл загиблих унаслідок воєнних конфліктів має не лише національний, а й міжнародний характер. Міжнародне гуманітарне право покладає на державу обов'язок забезпечити належний облік загиблих, їх ідентифікацію та повідомлення родичів про долю близьких осіб. Відповідно до ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року держава зобов'язана забезпечувати ефективне розслідування випадків насильницької смерті [1]. Крім того, Женевські конвенції 1949 року передбачають обов'язок сторін конфлікту вживати всіх можливих заходів для пошуку, збору та ідентифікації загиблих. У контексті сучасної війни в Україні ці положення набувають особливої актуальності, оскільки результати молекулярно-генетичних досліджень можуть виступати доказами у міжнародних кримінальних провадженнях та використовуватися для документування злочинів проти людяності і воєнних злочинів.

Однією з головних проблем сучасної судово-медичної практики є ідентифікація саме фрагментованих тіл. Використання артилерії, авіабомб, ракетної зброї, касетних боєприпасів та вибухових пристроїв призводить до значного руйнування тканин і кісткових структур людини. У багатьох випадках тіло може бути представлене лише окремими анатомічними фрагментами, які складно співвіднести між собою. Традиційні методи впізнання – візуальна ідентифікація, дактилоскопія або стоматологічне дослідження – часто стають

неможливими через значний ступінь ушкодження тканин [2, с. 108]. В окремих випадках унаслідок термічного впливу чи вибухової хвилі повністю руйнуються м'які тканини, що практично унеможлиблює використання класичних криміналістичних методів. За таких умов молекулярно-генетична експертиза фактично залишається єдиним надійним способом встановлення особи.

Особливого значення у процесі післясмертної ідентифікації набуває дослідження короткотандемних повторів (STR-аналіз), яке дозволяє встановлювати генетичний профіль навіть за наявності мінімальної кількості біологічного матеріалу [3, с. 27]. STR-маркери характеризуються високим рівнем поліморфізму, що забезпечує значну точність ідентифікації. Саме цей метод нині є основним стандартом судово-генетичних досліджень у більшості країн світу. Водночас у випадках сильного термічного ушкодження, тривалого перебування тіл у землі, воді чи під відкритим небом ефективність STR-аналізу істотно знижується через деградацію ДНК. Руйнування нуклеотидних ланцюгів ускладнює отримання повного генетичного профілю та збільшує ризик помилок або неповних результатів.

Саме тому сучасна судова генетика дедалі частіше використовує дослідження мітохондріальної ДНК, яка є стійкішою до зовнішніх впливів та краще зберігається у кістках і зубах загиблих [4, с. 189]. Перевагою мітохондріальної ДНК є велика кількість її копій у клітині, що підвищує ймовірність успішного дослідження навіть у випадках значної деградації матеріалу. Особливу цінність такий метод має під час дослідження давніх поховань, обгорілих тіл або дрібних фрагментів кісток. Однак використання мітохондріальної ДНК має й певні обмеження, оскільки вона передається лише по материнській лінії та має нижчий рівень індивідуалізації порівняно з ядерною ДНК.

Складність ДНК-ідентифікації значно зростає у випадках масових поховань та колективних захоронень. Після деокупації Бучі, Ізюма, Лимана та інших українських міст міжнародна спільнота отримала докази масових поховань цивільного населення. Значна частина тіл перебувала у стані сильного розкладу або мала ознаки фрагментації, що суттєво ускладнювало проведення експертиз [5, с. 99]. Крім того, у багатьох випадках тіла були поховані без дотримання будь-яких санітарних чи процесуальних вимог, що сприяло змішуванню біологічного матеріалу різних осіб. За таких умов виникає необхідність проведення складних багатоетапних лабораторних досліджень із використанням кількох незалежних методик генетичного аналізу.

Особливо складними є ситуації, коли один фрагмент тіла містить домішки біологічного матеріалу інших осіб. Це характерно для вибухових травм або масових катастроф, де відбувається механічне змішування тканин. У подібних випадках експерти змушені застосовувати складні математичні моделі статистичної оцінки генетичних профілів та використовувати спеціалізоване програмне забезпечення для інтерпретації змішаних ДНК-зразків. Такі дослідження потребують високої кваліфікації експертів, значних фінансових ресурсів і сучасного лабораторного обладнання.

Важливим нормативним підґрунтям у сфері генетичної ідентифікації в Україні став Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» 2022 року. Відповідно до ст. 1 цього Закону геномна інформація

використовується для ідентифікації осіб, зокрема невпізнаних трупів та осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [6]. Закон також передбачає створення державної бази генетичних даних, що має суттєво спростити процедуру встановлення особи загиблих у майбутньому. Формування єдиної державної системи генетичних профілів дозволить оперативніше здійснювати порівняльний аналіз та мінімізувати ризик помилкової ідентифікації.

Разом із тим практична реалізація ДНК-ідентифікації в умовах війни супроводжується значними труднощами. Однією з ключових проблем є деградація генетичного матеріалу через високі температури, дію вологи, мікроорганізмів та тривале перебування тіл у землі або воді [2, с. 110]. Значний вплив має і хімічне забруднення ґрунту, зокрема продуктами горіння, паливно-мастильними матеріалами та вибуховими речовинами, які здатні руйнувати структуру ДНК. У деяких випадках отримання придатного для аналізу генетичного матеріалу можливе лише після спеціальної обробки кісткових залишків або зубів.

Ще однією суттєвою проблемою є недостатня кількість референтних зразків ДНК родичів зниклих осіб. Для проведення порівняльного аналізу необхідно отримати біологічні зразки членів сім'ї, однак в умовах війни частина родичів може перебувати за кордоном, бути зниклими безвісти або загиблими [7, с. 2772]. Крім того, окремі громадяни можуть відмовлятися від надання біологічних зразків через недовіру до державних органів або побоювання щодо використання генетичної інформації. Це значно ускладнює процедуру підтвердження особи та збільшує строки проведення експертиз.

Проблеми виникають також у сфері організації та матеріально-технічного забезпечення експертної діяльності. Значне навантаження на судово-медичні установи, нестача фахівців, обмеженість сучасного обладнання та велика кількість тіл, що потребують дослідження, уповільнюють процес ідентифікації. Частина лабораторій зазнала руйнувань або була евакуйована через бойові дії. У таких умовах особливого значення набуває міжнародна підтримка, співпраця з іноземними криміналістичними лабораторіями та залучення міжнародних гуманітарних організацій.

Увагу слід приділити етичним та правовим аспектам використання генетичної інформації після смерті. ДНК людини містить значний обсяг персональної інформації, а тому її збір, зберігання та використання повинні відповідати міжнародним стандартам захисту прав людини. Важливим є забезпечення конфіденційності генетичних даних, недопущення їх використання не за призначенням та захист прав родичів загиблих [4, с. 191]. Питання генетичної інформації тісно пов'язане з правом на приватність, а тому державні органи повинні забезпечити належний контроль за доступом до відповідних баз даних.

Окремою проблемою є психологічний аспект ідентифікації загиблих. Для родичів встановлення особи померлого має надзвичайно важливе значення, оскільки дозволяє припинити стан невизначеності щодо долі близької людини. Водночас тривале очікування результатів експертизи, повторні процедури забору зразків та необхідність взаємодії з правоохоронними органами можуть спричиняти додаткову психологічну травматизацію. Саме тому процедура ДНК-ідентифікації повинна супроводжуватися належною психологічною підтримкою сімей загиблих.

Сучасний розвиток технологій відкриває нові перспективи у сфері ідентифікації тіл. Використання високочутливого секвенування нового покоління (NGS), автоматизованих баз генетичних профілів і штучного інтелекту дозволяє значно підвищити точність експертиз навіть у випадках значної деградації біологічного матеріалу [3, с. 31]. Технології NGS дають можливість одночасно аналізувати велику кількість генетичних маркерів, що підвищує ефективність досліджень складних або змішаних зразків. Крім того, сучасні алгоритми штучного інтелекту можуть використовуватися для автоматизованого зіставлення генетичних профілів і прогнозування ймовірності спорідненості.

Перспективним напрямом також є інтеграція генетичних баз даних різних держав та міжнародних організацій. З огляду на масове переміщення населення під час війни та перебування мільйонів громадян України за кордоном міжнародний обмін генетичною інформацією може суттєво прискорити процедури ідентифікації. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні криміналістичні організації, Інтерпол, Міжнародний комітет Червоного Хреста та спеціалізовані судово-медичні центри.

У контексті сучасної війни в Україні ДНК-ідентифікація виконує не лише наукову або процесуальну функцію. Вона стає елементом історичної пам'яті, доказом злочинів агресора та способом повернення імен тим, кого намагалися перетворити на безіменну статистику війни. Кожен встановлений генетичний профіль – це не лише результат лабораторного дослідження, а й відновлення людської гідності, реалізація права сім'ї знати правду про долю близької людини та важливий крок до забезпечення справедливості.

Отже, ДНК-аналіз в умовах воєнних злочинів є одним із найважливіших інструментів сучасної криміналістики та судової медицини. Попри значні труднощі, пов'язані з фрагментацією тіл, деградацією біологічного матеріалу, організаційними проблемами та етичними викликами, сучасні генетичні технології створюють реальні перспективи для ефективної ідентифікації загиблих. Подальший розвиток законодавчого регулювання, міжнародної співпраці, технічного забезпечення лабораторій та удосконалення методів молекулярно-генетичного аналізу є необхідною умовою не лише для розслідування воєнних злочинів, а й для забезпечення фундаментального права людини на гідність навіть після смерті.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Практичні аспекти ідентифікації тіл загиблих військових за допомогою ДНК-експертизи / Дунаєв О., Лютенко М., Громко Є. Практичні аспекти ідентифікації тіл загиблих військових за допомогою ДНК-експертизи. *Криміналістика та судова експертиза в дослідженнях молодих науковців* : збірник матеріалів науково-практичної конференції (Харків, 29 трав. 2025 р.). Харків : Право, 2025. С. 69–73. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2025/11/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%86%D1%96-29.05.2025_compressed.pdf

3. Сибірна Р. І., Василенко С. Р. Ідентифікація особи за допомогою сучасних ДНК-методів: стан та перспективи в Україні. *Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки*. 2025. № 17. С. 24–33. URL: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/1935/1819>

4. Лазебний А. М., Лазебна О. О., Батюк Л. В. ДНК-аналіз як інструмент встановлення істини в умовах воєнних дій: криміналістичний підхід. *Ірпінський юридичний часопис*. 2025. № 4 (21). С. 187–195. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/431/421>

5. Заросило В., Бондаренко О., Шлапак А. Особливості ідентифікації трупів загиблих осіб та військослужбовців в умовах воєнного стану. *Law Journal «Air and Space Law»*. 2025. № 75. С. 95–102. URL: [file:///C:/Users/HP%204540s/Downloads/24%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/HP%204540s/Downloads/24%20(4).pdf)

6. Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» від 09.07.2022 2391-IX, чинний, поточна редакція. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>

7. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

Танчик Каміла Анатоліївна,
викладач кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ МЕДІА В ПРОЦЕСІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗАГИБЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України проблема ідентифікації загиблих набула особливої актуальності та стала одним із найскладніших напрямів криміналістичного забезпечення процесу ідентифікації загиблих. Масові втрати серед військовослужбовців і цивільного населення, виявлення місць масових поховань, ракетні удари по мирних містах та тривалий час процес повернення тіл загиблих (репатріаційні заходи) з тимчасово окупованих територій зумовлюють необхідність оперативного та точного встановлення кожного загиблого. У таких умовах ідентифікація є не лише процесуальним обов'язком правоохоронних органів, а й важливим гуманітарним завданням держави перед родинами загиблих.

Особливого значення у межах цих подій набуває роль медіа як інструменту взаємодії між правоохоронними органами, експертними установами та суспільством. Через офіційні медіаресурси Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС України), Національної поліції, Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими та інших державних органів здійснюється інформування громадян про порядок проведення ідентифікації, необхідності здачі ДНК-зразків, пошук родичів зниклих безвісти осіб та організації комунікації із сім'ями загиблих.

Саме завдяки широкому висвітленню вказаної інформації у медіа вдається пришвидшити встановлення осіб загиблих та забезпечити родичам доступу до необхідної інформації.

У криміналістичному аспекті використання засобів масової інформації під час ідентифікації загиблих має допоміжний, але надзвичайно важливий характер. І в той же, час вимагає дотримання принципів законності, етичності та захисту